

RECENZIJOS, ANOTACIJOS

ISSN 1392–2831 *Tautosakos darbai XXI (XXVIII) 2004*

Lietuvių liaudies dainynas, t. XVII: Karinės-istorinės dainos, [kn.] 3. Parengė Vita Ivanauskaitė. Melodijas parengė Aušra Žičkienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003. – 636 p.

Praslinkus aštuoneriems metams, pasirodė trečioji karinės-istorinėms dainoms skirta „Lietuvių liaudies dainyno“ knyga – XVII Dainyno tomas. Tęsti pirmųjų dviejų knygų parengėjos Pranės Jokimaitienės darbą patikėta jaunosios kartos folkloristei Vitai Ivanauskaitei. Melodijas rengė Aušra Žičkienė – etnomuzikologė, jau turinti patirties rengti spaudai karines-istorines dainas, triūsusi sudarant ne tik šią, bet ir antrąją Dainyno karinių-istorinių dainų knygą.

Kai yra išėję keli to paties žanro dainų tomai, nejučiomis kyla noras juos palyginti – gretinti ir skelbiamas dainas, ir parengėjų darbą. Deja, reikėtų atsiprašyti, kad į recenzuojamą Dainyno tomą bus žvelgiama tik teksto akimis.

Rengiant spaudai dainų sąvadą, pirmiausia būtina tas dainas tinkamai suklasifikuoti. P. Jokimaitienė ne vienerius metus buvo atsidėjusi karinių-istorinių dainų sisteminiui, drauge su Brone Kazlauskiene 1980 m. ji išleido Lietuvių liaudies dainų katalogo skyrių „Istorinės-socialinės dainos“. Sistemavimo darbų reikėjo imtis ir V. Ivanauskaitei. Ji iš naujo peržiūrėjo pirmtakių sudarytą Katalogo skyrių, papildė jį 1980–2000 m. užrašytais variantais, išskyrė naujų dainų tipų, keliolika pirmiau išskirtų tipų sujungė, patikslino kai kurių jų pavadinimus.

Trečiojoje knygoje publikuojamos dainos sietinos su trimis XIX a. pabaigos – XX a. pradžios istoriniais įvykiais. Kadangi jie nevienodu mastu palietė Lietuvos žmonių liki-

mus, tad ir šiuos įvykius apdainuojančių dainų kiekis gerokai skiriasi – tai aiškiai rodo skelbiamų tipų skaičius: Kražių skerdynėms atstovauja 2, Rusijos–Japonijos karui – 17, o Pirmajam pasauliniam karui – net 71 tipas.

Iš maždaug 3500 peržiūrėtų dainų tekstų į tomą pateko 320. Atrenkant tekstus, kaip ir kituose Dainyno tomuose, visų pirma paimama jų meniškumo ir populiarumo. Daugiausia skelbiamų variantų priklauso tipui „Kam tu sprogsti, ažuolėli“ (K 712) – iš 482 turimų tekstų į tomą įdėti 38. Pagal atrinktų variantų gausą antroje vietoje atsiduria tipas „Lietuva mūsų, tu šventa žeme“ (K 715, 717, 757, 808) – iš 263 užrašymų publikuojama 20. Šiek tiek mažiau, 17 variantų, atrinktų iš 334 tekstų, atstovauja tipui „Per girelę, per žaliają“ (K 732). Tačiau nei skelbiamų variantų skaičiumi, nei juolab turimų užrašymų kiekiu trečiojoje knygoje pristatomos dainos neprilygsta publikuotoms pirmojoje bei antrojoje karinių-istorinių dainų knygoje. Įdomumo dėlei primename vienos populiariausių tradicinių dainų duomenis: pirmojoje karinių-istorinių dainų knygoje yra 60 dainos „Visi bajorai į Rygą jojo“ (K 320) variantų, atrinktų iš 1186 užrašymų. Taigi vėlyvosios karinės-istorinės dainos lietuvių folklore nėra taip įsitvirtinusios, kaip senosios. Be to, susidarė įspūdis, kad gausiausiai pristatomose trečiojos knygos dainose susiduria tradicinio ir naujoviškojo folkloro kūrimo tendencijos, o dainose, kurių užrašymų yra labai nedaug, ypač ilgosiose, susidedančiose iš kelių dešim-

čių posmų, paprastai vyrauja naujoviškasis stilius.

Tiek ankstesniuose karinių-istorinių dainų tomuose, tiek aptariamajame randame tipų, teturinčių vienintelį užrašymą. Kai kurių jų išskyrimas, tiesą sakant, kelia šiokių tokių abejonių. Pavyzdžiui, paaiškinimuose, esančiuose po tipui „Iš savo sodelio kai mes išvažiavom“ (K 736) atstovaujančio teksto, yra pateikėjo pastaba: „Šitą dainą sustatė Mykolas Mizaras, Vokietijoje būdamas 1916 metais“ (p. 241). Išėitū, kad ši daina yra autorinė. Taigi kyla klausimas: kokiais kriterijais remiantis autorinis kūrinys, užfiksuotas vieninteliu užrašymu, priskirtas kolektyvine laikomai liaudies kūrybai?

Lyginant su ankstesniuose tomuose skelbtomis karinėmis-istorinėmis dainomis, dabar į akis krinta atvira tėvynės meilės raiška bei tautinės tapatybės akcentavimas. Daugybė dainų pradedama žodžiais *Lietuva ar lietuvis* – tai rodo ir tipų pavadinimai: „Lietuva mūsų, tu šventa žeme“ (K 715, 717, 757, 808), „Lietuva, šalele tu mūsų gražiausia“ (K 784, 749), „Lietuva brangi, tėvyne mano“ (K 789), „O jūs, lietuviai, nepastebėjot“ (K 786), „Broliai lietuviai, ant mūsų nepykit“ (K 828, 829, 835) ir kt. Taigi dainos tampa tarsi savotišku dokumentu, bylojančiu, kada tautiškumas imamas suvokti kaip reikšmingas asmens tapatybės bruožas.

Kita minėtina naujovė – viešas krikščioniškosios religijos išpažinimas, pasireiškiantis dažnais kreipiniais į Dievą, Jėzų, Mariją, sielvartu dėl griaunamų bažnyčių, katalikiškų laidojimo apeigų ir žuvusių karių laidojimo mūšio lauke sugretinimu ir pan. Tiesa, krikščioniškųjų realijų pasitaikydavo ir ankstesnėse karinėms-istorinėms dainoms skirtose Dainyno knygoje, ypač antroje, bet jų

būta gerokai mažiau. Taigi XVII Dainyno tomas liudija, kad XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje krikščioniškoji religija jau yra tapusi lietuvių pasaulėvokos pagrindu.

Atskiro dėmesio vertas ir šio tomo įvadas. Mokslinės informacijos kiekiu jis prilygsta nedidukei studijai, o pateikimo būdu priartėja prie beletristinio teksto – pradėjus įvadą skaityti, sunku nuo jo atsitraukti. V. Ivanauskaitė yra puikiai susipažinusi su istorine medžiaga ir ją skaitytojui pristato ne sausu akademinio stiliumi, o remdamasi gyvais tų įvykių liudijimais, paimtais iš kareivių ar jų artimųjų laišku, dienoraščių bei atsiminimų. Patraukia ir įvado autorės santykis su dainomis. Apie naujoviškąsias dainas nėra kalbama kaip apie antrarūšes, menkavertes, lyginant su tradicinėmis. Kaip ir P. Jokimaitienės rašytame Dainyno IX tomo įvade, į naujoviškąsias dainas žvelgiama pagarbiai, ieškoma kitokių šių dainų vertinimo kriterijų, nei taikomi tradicinėms liaudies dainoms. Bene esmingiausia naujoviškųjų karinių-istorinių dainų savybė V. Ivanauskaitė laiko jų polinkį liudyti istorinę tiesą. Be pagarbaus santykio, į akis krito nuoširdus autorės žavėjimasis analizuojamomis dainomis ir jas sudėjusių žmonių kūrybingumu. Dainos įvade pristatomos gana įvairio-pai. Išskiriami dainų vaizdai, atspindintys istorinę realybę, analizuojami nauji motyvai, kalbama apie pakitusią dainų formą, atkreipiamas dėmesys į dainų autorystę bei dalies jų plitimą ne iš lūpų į lūpas, o persirašant į dainų sąsiuvinis.

Reikia pripažinti, kad šis „Lietuvių liaudies dainyno“ tomas įtikino, jog tinkamai atrinktos, profesionaliai ir su meile pristatytos naujoviškosios dainos pasirodo esančios ne mažiau išpūdingos nei tradicinės.

Gražina Skabeikytė-Kazlauskienė

Rūta Šimonytė-Žarskienė. Skudučiavimas šiaurės rytų Europoje. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003. – 214 p.

Džiugu, kad Lietuvos etnoinstrumentologija praturtėjo dar viena solidžia studija – Rūtos Šimonytės-Žarskienės monografija „Skudučiavimas šiaurės rytų Europoje“ (priminsiu, kad neseniai, 2000 m., pasirodė Gailos Kirdienės knyga „Smuikas ir smuikavimas lietuvių etninėje kultūroje“). R. Žarskienės tyrimų objektu tapo *skudutis* – vienas paprasčiausių ir archajiškiausių lietuvių liaudies instrumentų, tiksliau tariant, ne skudutis, bet skudučių komplektai, kuriais buvo skudučiuojama daugiabalsė (dažniausiai polifoninė) muzika. Skudučiai, jų gamyba, derinimas, repertuaras bei kilmė šioje monografijoje tapo atspirties tašku, grandimi, jungiančia lietuvių, pietų rusų, Permės komių, taip pat ir tolimesnių tautų muzikavimo daugiavamzdėmis dūdelėmis tradicijas.

Seniausia, pagrindine skudučių repertuaro dalimi laikytina polifoninė muzika (sutartinės). Ji nėra esminis šios monografijos studijų objektas, tačiau aptardama skudučių muzikos repertuarą, lygindama jį su komių bei rusų panašiu repertuaru R. Žarskienė darniai įsipina į lietuvių polifonijos (sutartinių) tyrėjų gretas. Sutartinėmis nuo seno domėjosi daugelis Lietuvos (Zenonas Slaviūnas, Jadvyga Čiurlionytė, Stasys Paliulis, Algirdas Vyžintas, Daiva Račiūnaitė-Vyčinienė, Austė Nakienė, Daiva Šeškauskaitė, Rūta Žarskienė ir kt.) bei užsienio (Alice Elsheková, Martinis Boiko, Geraldas Messneris ir kt.) etnomuzikologai. Bendromis šių tyrėjų pastangomis atskleista sutartinių atlikimo įvairovė (giedojimas, šokimas, skudučiavimas, kankliavimas ir kt.), išskeltos jų amžiaus, kilmės ir paplitimo problemos, analizuoti saviti garsažodžiai, pastebėti kai kurie lietuvių polifoninių giesmių panašumai su kitų tautų daugiabalsės muzikos pavyzdžiais. Išskirti ir aptarti net trisdešimt aštuoni sutartinių giedojimo būdai, rodantys šios tradicijos tvirtumą ir ilgaamžiškumą. Atrodytų, kad sutartinių fenomenas jau gana gerai ištirtas. Vis dėlto R. Žarskienė, parašydama

studiją „Skudučiavimas šiaurės rytų Europoje“ (ji, beje, pasirodė praėjus šimtmečiui nuo kan. Adolfo Sabaliausko – pirmojo sutartinių tyrėjo – nedidelio straipsnelio*), taria naują žodį lietuvių polifoninės muzikos tyrimų srityje. Tiesa, kai kurios autorės mintys lyg ir ne naujos, nevisiškai originalios, tačiau, be abejonės, svariai, argumentuotai papildančios kitų tyrėjų atsargius pastebėjimus ar užuominas.

Antai skudučių muzikos ir paukščių balsų ryšys, instrumentologės Marijos Baltrėnienės kitados aptartas itin glaustai**, R. Žarskienės monografijoje išplėtotas iki solidžios (nors, sakyčiau, labai slidžios!) totemizmo temos. Skudučiavimas, remiantis genetiškai ir tipologiškai giminingomis pūtimo daugiavamzdėmis dūdelėmis tradicijomis, autorės interpretuojamas kaip toteminė kaukė. Tokiai interpretacijai pasitarnauja daugelis R. Žarskienės knygos skyriuje „Skudučiavimo kilmė“ nagrinėjamų dalykų, visų pirma dūdelių pavadinimai. Etnomuzikologė teigia, kad įvairių tautų dūdelių pavadinimai galėję reikšti ir kokio nors paukščio pavadinimą (arba jo skleidžiamus garsus), pavyzdžiui, *dūdelė* ir paukštis *dudutis / tututis*; rusų daugiavamzdės dūdelės *kuviklės, kugiklės* ir **kvi-* (šios šaknies žodžiai paprastai reiškia pelėdos riksmą arba kiaulės kriuksėjimą); lenkų dial. *kuvikać* ‘šaukti kaip pelėdai’, sen. indų *kvi* ‘pelėda’ (beje, autorė neatkreipia dėmesio į lietuvių analogijas: garsažodžius, kuriais smulkiojoje tautosakoje mėgdžiojama pelėda: *kvy, kuvia* arba *kuviau*); komių *piolian* ‘dūdelė’ ir rusų *piliuk* ‘nedidelė pelėda, pelėdikė’ ir kt.; bulgarų ir serbų-kroatų *pīle* ‘žašiukas’, taip pat latvių *pīle* ir lietuvių (žemaičių) *pylė* ‘an-

* *Adolfas Sabaliauskas*. Sutartinės ir mūsų muzikos įrankiai. – Dirva-Žinynas, 1904, Nr. 4, p. 25–39.

** *Marija Baltrėnienė*. Instrumentinių sutartinių genezė. – Liaudies kūrybos palikimas dabarties kultūroje (mokslinės konferencijos medžiaga). Kaunas, 1989, p. 46–50.

tis', sen. prūsų *pille* 'signalas antims prišaukti' ir pan. Pasak R. Žarskienės, „kaip ir *dūda* / *dūdelė*, taip ir *pilli* / *piolian* turi daug analogijų ne tik finų-ugrų, bet ir slavų, baltų, germanų, graikų, senovės indų ir tiurkų kalbose“ (p. 117). Tai, autorės manymu, rodo itin seną paukščių vardų, jų viliojimo signalų, taip pat ir daugiavamzdžių dūdelių vardų kilmę. Kiti archajišką skudučiavimo tradiciją rodantys relikvai – skudučių ir paukščių giedojimo apibūdinimo panašumai, skudučiuojamų skiemenių sąsajos su paukščių (ir kitų gyvūnų) balsų mėgdžiojimu (beje, skudučiavimą išreiškiantis veiksmažodis *tūtuoti* reiškia ir *giedoti*, *daimuoti* bei *šokti* – tai atspindi sutartinių sinkretinę prigimtį). Aptarusi skudučiuojamų skiemenių (*tu-tu-tu*, *ta-ta-to*, *ū-ū-ū* ir kt.) mėgdžiojamąją prigimtį, R. Žarskienė randa ir tolimų sąsajų: Centrinėje Afrikoje gyvenantys bušmenai žmogui ar veidui išreikšti vartoja skiemenių *tu*, keliems žmonėms – *tu-tu*, o miniai – *tu-tu-tu*. Tai rodytų itin ankstyvą jų kalbos formą. Šiuo ir kitais ne mažiau įdomiais greta pateiktais faktais autorė bando paremti savo hipotezę apie neabejotinas skudučiavimo sąsajas su kalba, galbūt – jos ištakomis (beje, analogiškai skiemenyms, skambantys giedamosiose sutartinėse, patvirtintų ir pastarųjų archajišką prigimtį, arba visai lietuvių polifoninei muzikai būdingą sinkretiškumą).

Svarių argumentu, rodančiu glaudų dūdelių ir paukščių pasaulio ryšį, tampa duomenys apie dūdelių gamybą iš paukščio (gulbės, žąsies) sparninių plunksnų arba sparninių kaulų. Pasak autorės, tokias dūdeles turėjo ne tik Permės komiai, bet ir Dusetų apylinkės lietuviai. Vis dėlto gaila, kad šie svarbūs faktai pateikti tik ketvirtame knygos skyriuje „Skudučiavimo kilmė“, o skyrelyje „Gamyba“, kur smulkiai aptariami skudučių ir jiems giminingų instrumentų gamybos būdai bei naudotos medžiagos (skėtiniai augalai, medžio žievė, medis), apie gamybą iš paukščių plunksnų nerandame nė žodžio.

Dar viena smalsumą kelianti monografijoje plėtojama tema – skudučiavimo ir moterų ryšys. Įprasta manyti (taip savo knygoje

teigė ir šių eilučių autorė*), kad giedamosios sutartinės – moterų sfera, pučiamos bei kancliuojamos – vyrų (toks pasidalijimas būdingas daugeliui pasaulio tautų: moterims dažniausiai priklauso vokalinis folkloras, o vyrams – instrumentinis). Šią mintį patvirtintų ir per daugelį metų Lietuvoje susiklosčiusios folkloro interpretavimo tradicijos (vadinamasis folklorizmas). R. Žarskienė, išanalizavusi lietuviams giminingas pietų rusų bei Permės komių pūtimo daugiavamzdėmis dūdelėmis (jomis pučia tik moterys) tradicijas, daro prielaidą, kad ir Lietuvoje anksčiau skudučiuodavusios moterys. Šį teiginį ji grindžia kruopščiai surinktais faktais (tiesa, negausiais) – Juozo Žilevičiaus, Miko Petrausko, Stasio Paliulio liudijimais bei pateikėjų pastabomis prie kai kurių sutartinių. Beje, dėmesio verta autorės cituojama rusų etnomuzikologės Nadeždos Žulanovos mintis apie galimą daugiavamzdžių dūdelių pūtimo ryšį su mergaičių iniciacijų apeigomis. Etnomuzikologė teigė, kad Permės komių mergaitės dūdeles pradėdavo pūsti būdamos maždaug 6–8 metų (kai „belytis“ vaikas tampa mergaite). Paauglystėje ir jaunystėje *piolianus* pūsdavusios beveik visos komės, tačiau ištekėjusios tai darydavo jau tik geros atlikėjos, tikros meistrės (puikus pūtimas buvo tapatinamas ne tik su geru kvėpavimu, bet ir su gyvenimiška patirtimi, p. 107). Pagyvenusios moterys buvo vertinamos kaip prityrusios mokytojos ir dūdelių derintojos (vertėtų prisiminti, kad daugelyje senųjų kultūrų ypatingų galių turėdavę tik pagyvenę, gyvenimo patirtį sukaupe senoliai – išminčiai, žyniai ar net magai-astrologai: jų tinkamai atrinkti šventi žodžiai laikyti pasaulio kūrimo įrankiu, gerai parinkti bei tarp savęs suderinti muzikos garsai esą padėdavę harmonizuoti kosmosą – kurti kosminę darną). Šis faktas verčia pamąstyti ir apie lietuvių sutartinių perimamumo bei tęstinumo tradicijas. Gal ir Lietuvoje būta sutartinių giedojimo (skudučiavimo) pagal amžių kanonų? Galbūt kaip tik dėl to sutartinės brandaus amžiaus žmonių ir būdavo atliekamos ne-

* *Daiva Račiūnaitė-Vyčnienė*. Sutartinių atlikimo tradicijos. Vilnius, 2000, p. 58.

didelėmis grupelėmis (ši meną patikint tik meistrams – tikriesiems sutartinių žinovams)? Matyt, dėl tos priežasties ir pačių grupelių (tiek sutartinių giedotojų, tiek skudučiuotojų) nebuvo daug. Šiaip ar taip, visai galimas dalykas, kad skudučiavimas Lietuvoje kitados galėjęs būti ir moterų (nors, matyt, nebūtinai tik jų) užsiėmimu.

Vis dėlto, svarstant šį klausimą, lieka tam tikrų abejonių. Ar autorės minimose giminiginose tradicijose daugiavamzdės dūdelės negalėjo būti perimtos iš vyrų, šiems dėl kokių nors priežasčių nustojus jas pūsti, sakykime, atsiradus „tobulesniems“ instrumentams (nepamirškime, kad daugelyje pasaulio kultūrų dūdelė buvo falo simbolis ir moterys prie šio instrumento negalėdavusios ne tik prisiliesti, bet ir jo matyti – tai buvo tabu)? Ar Kursko srityje užfiksuotas *kugiklių* vadinimas „moterų dūdelėmis“ (*бабыми дудками*) neišreiškia vyrų („geresnių muzikantų“) neigiamo požiūrio į šį archajišką (vyrams jau „per prastą“) instrumentą (palyginkime vyrų pasišaipymą iš sutartinių giedotojų: „jau mūsų bobelas pradėja kudakuoti“, „kuduoja kaip vištos“ ir pan.)? Manychiau, kad šis problemiškas klausimas tebelieka atviras ir keliantis diskusijas.

Panašių diskutuotinių temų knygoje yra gana daug (tuo ji, tiesą sakant, ir įdomi!) – visų čia nė neaptarsi. Tai lėmė itin didelis autorės užmojis – aptarti kelių gimininių (bet vis dėlto skirtingų) kultūrų pūtimo tradicijas, palyginti jų repertuarą, apibrėžti skudučiavimo židinių teritoriją (pasak autorės, tai esanti šiaurės rytų Europa), iširti analizuojamų tautų etninius ryšius (pasiremiant archeologiniais duomenimis nusikelti į akmens amžių) ir t. t. Iš karto matyti, kad ši monografija – R. Žarskienės daugelio metų kruopštaus darbo rezultatas (šia tema 1999 m. buvo apginta humanitarinių mokslų daktaro disertacija). Tirdama šiaurės rytų Europos pūtimo daugiavamzdėmis dūdelėmis tradicijas, autorė rėmėsi ne tik etnomuzikologijos, etnologijos, bet ir archeologijos, kalbotyros, ornitologijos ir kitų mokslų duomenimis. Toks platus tyrimų kontekstas padėjo R. Žarskie-

nei į skudučiavimo reiškinį žvelgti kompleksiskai, išryškinant kitų skudučių tyrėjų neatskleistas detales, iškeliant drąsias hipotezes.

Viena hipotezių vis dėlto yra ypač diskutuotina. Abejonių kelia tyrimams pasirinkta skudučiavimo teritorija – šiaurės rytų Europa. Pasak autorės, knygoje nagrinėjami ir lyginami nesurišti grupiniai skudučių tipo instrumentai (ir skudučiavimas), kuriuos ji identifikuoja minėtame plote ir savo klasifikacijoje skiria ketvirtajai grupei. Šį rudenį Gruzijoje teko klausytis tipologiškai gimininių gruzinų instrumentų *larčemių* (gruz. *larčemi*) įrašų. Juose aiškiai buvo girdėti tercijų motyvai (labai panašūs į komių zyrių ir Permės komių *pioliamų* muziką), pakaitomis skambantys dviejų pūtėjų partijose, ir šūkciojimai, analogiški pietų rusų *fifkavimui*. Taigi *larčemių* repertuaras, galima sakyti, identiškas komių ir rusų daugiavamzdžių dūdelių repertuarui. Tai rodytų, kad gruzinų dūdelės turėtų būti įtrauktos į R. Žarskienės tyrimo lauką, nors jos, pagal autorės klasifikaciją, patenka į antrąją – surištų grupinių instrumentų – grupę. Tuomet kyla mintis, kad instrumento konstrukcija (t. y. tarp savęs sutvirtintos arba nesutvirtintos dūdelės) ne visuomet yra daugelį dalykų (instrumentų gamybą, garsyną, repertuarą, muzikavimo tradicijas ir kt.) lemiantis veiksnys. Klasifikuojant daugiavamzdes dūdeles į grupes, galbūt nederėtų konstrukcijos pernelgysu reikšminti. *Larčemių* pūtimo tradicijos įtraukimas į R. Žarskienės tyrimus praplėstų autorės pasirinktą šiaurės rytų Europos teritoriją į pietus (beje, Gruzija, kaip rodo neseniai daryti archeologiniai kasinėjimai, laikytina vienu iš žmonijos lopščių*, tad ar nevertėtų daugiavamzdžių dūdelių kilmės tyrimams pasitelkti ir šios teritorijos duomenis?). Tikėtina, kad tolesni autorės ir užsienio etnomuzikologų tyrimai atskleistų dar kitokį gimininių daugiavamzdžių dūdelių paplitimo plotą.

* 2002 m. netoli Tbilisio, Dmanisyje, buvo iškasta *homo erectus* kaukolė (manoma, kad ji ~ 1,75 mln. metų senumo), pakeitusi iki šiol vyravusią nuomonę, kad pirmieji žmonės gyveno Afrikoje.

Vienas klausimas, neduodantis ramybės daugeliui Lietuvos etnomuzikologų, nepalieka ir perskaičius šią monografiją: kaip paaiškinti sutartinių – sinkretinės polifoninės muzikos – etnogenezę? Atrodytų, kad lietuvių polifoninė muzika – darni sistema, daugeliu bruožų vienijanti vokales ir instrumentines sutartines. Tačiau beišskant sutartinių panašumų svetur neinama skirtingais keliais. Viena vertus, randama analogijų su Balkanų (bulgarų, albanų, serbų, kroatų, juodkalniečių ir kt.) daugiabalsėmis (dvibalsėmis) dainomis. Jos, kaip ir dauguma sutartinių, yra pagrįstos sekundų sąskambiais ir, pasak tyrinėtojų, apibūdinamos vienu terminu – *Schwebungsdiaphonie* ‘samplaikos diafonija’ (vok. *Schwebung* ‘samplaika’, akustikos terminas). Antra vertus, polifoniniai skudučių kūriniai (ir pati pūtimo Pano fleitos tipo instrumentais tradicija), kaip rodo R. Žarskienės naujausi tyrimai, veda pietų rusų ir Permės komių (plačiau – Šiaurės Europos) muzikinių kultūrų link (tiesa, kaip minėta, nauji tyrimai šį paplitimo plotą galėtų pakoreguoti). Taigi šiuo metu be galo sunku pasakyti, kokioms mažesnės ar didesnės etnokultūrinės bendrijos kultūros dalimi buvusios sutartinės, vėliau įsitvirtinusios (arba galbūt sėlių dėka užsilikusios?) aukštaičių kultūroje. Šiaip ar taip, sutartinės tyrinėtojams tebekelia daug mįslių.

Betgi grįžkime prie R. Žarskienės knygos. Paprastą skaitytoją ji tikriausiai nustebins problematikos platumu ir sukauptų faktų gausa (aprėpta daugybė pasaulio kultūrų), o etninės muzikos specialistą – jų patikimumu, moksliniu preciziškumu (nurodyta ne tik naudota literatūra, garso ir vaizdo įrašai, bet ir žodžiu gauta įvairių tyrinėtojų informacija). Vis dėlto tarp cituojamų tyrėjų (rašiusių autorių rūpima tema) pasigesčiau tokių etnomuzikologijos korifėjų kaip kad A. Czekanowska, E. Emsheimeris, L. Nazina, V. Muktupavelas

ir kt. Manychiau, jų mintys būtų pravertusios R. Žarskienės tyrimams.

Galbūt ateityje į skudučiuojamą repertuarą reikėtų pažvelgti šiek tiek detaliau (tai galėtų būti kitos studijos objektas). Dabartiniame tyrimų etape R. Žarskienė, ypač daug dėmesio skyrusi skudučių kilmei gvildinti (jų ryšiui su gamta, ypač su paukščiais, atskleisti), susitelkia tarsi ties pirmą pradžiu (gamtinu) skudučių repertuaro lygmeniu. Nevisiškai tinkamas, manychiau, yra pirmosios skudučių repertuaro grupės pavadinimas „Gamtos garsų mėgdžiojimo kūrinėliai“ – bent jau lietuvių kūriniai yra gerokai nutolę nuo elementaraus mėgdžiojimo (prisiminkime M. Baltrėnienę, teigusią, kad čia natūralūs gamtos garsai virsta ritminiais signalais). Skudučiuojami kūriniai – darni įvairių tarp savęs besipinančių, viena kitą papildančių ritmo formulių sistema, rodanti ilgalaikio gludinimo žymes (perėjimą iš Gamtos į Kultūrą). Nevisiškai sutikčiau su „Untytės“, „Intako“ ir kitų skudučių kūrinių vadiniu „kūrinėliais“. Taip jie lyg ir sumenkinami, parodomasi jų nereikšmingumas, bet šių kūrinių forma tik iš pažiūros atrodo smulki ir trumpa – iš tikrųjų tai atvira (galima sakyti, begalinė) *ostinato* forma, būdinga daugeliui senųjų kultūrų. Kaip tik per tai (be abejo, pasitelkiant istorinį-tipologinį lyginimo metodą) būtų galima pabandyti atskleisti skudučių muzikos rituališkumą, jos priklausomybę archajiškajam kultūros sluoksniui.

Besidžiaugiant nauja etnomuzikologine monografija vis dėlto matyti, kad net ir solidus, įvairiais tyrimo metodais (geografiniu, kartografiniu, tipologiniu, lyginamuoju, retrospektyviniu, interpoliaciniu ir kt.) paremtas R. Žarskienės veikalas palieka dar daug neatsakytų mįslingų klausimų. Taigi skudučiai ir jų repertuaras tebelaukia naujų nuodugnių šios autorės studijų.

Daiva Račiūnaitė-Vyčiniene

Myth and Mentality: Studies in Folklore and Popular Thought (Studia Fennica Folkloristica, 8). Edited by Anna-Leena Siikala. Helsinki: Finnish Literature Society, 2002. – 317 p.

Kaip aptardamas XII ISFNR kongresą Getingene 1998 metais pastebėjo suomių mokslininkas Seppo Knuutila, greta įprastų, dėl prancūzų įtakos susiformavusių trijų mentaliteto raidos studijų etapų (kultūrinio-istorinio, demografinio-geografinio ir antropologinio), dabar jau žengiami į ketvirtąjį – folkloristinį mentaliteto tyrimų etapą. Reikia pripažinti, kad recenzuojamoji knyga kuo puikiausiai iliustruoja ir patvirtina šią išvargą. Tai šešiolikos straipsnių rinkinys, iš kurių kiekvienas vis kitokiu aspektu nagrinėja „mentaliteto“ ir „populiariosios minties“ sampratas.

Knygos straipsniai suskirstyti į ketvertą skyrių, kurių pavadinimai aiškiai liudija, kokios skirtingos tyrimų sritys bei daugialypiai aspektai čia aprėpiami: „Mitai, tikėjimai, pasaulėžiūra“, „Raganos ir velniai“, „Vertybės ir kolektyviniai išgyvenimai“, „Meilės ir seksualumo raiška“. Straipsniuose analizuojami mitai, mitologinės sakmės bei padavimai, epai, senosios ir naujesnės liaudies dainos, užkalbėjimai ir liaudies tikėjimai, patarlės, mįslės ir net kosmografiniai žvaigždėlapiai. Savaime suprantama, kad ir straipsnių autorių teorinės bei metodologinės prielaidos gerokai skiriasi.

Trys ketvirtadaliai straipsnių priklauso suomių mokslininkų plunksnai. Kaip pažymi knygos sudarytoja, „suomių folkloristai iš tiesų yra išrutulioję kur kas pagrįstesnę mentaliteto tyrimų metodologiją, panaudodami kognityviųjų mokslų teoriją ir pritaikydami ją duomenų bei pastebėjimų kaupimui ir apdorojimui. Tad mentalitetą galima suvokti kaip kognityvų, emocinį pasaulėžiūros modelį, darantį įtaką mūsų veiksams“ (p. 8).

Akivaizdu, kad mentaliteto istorijos tyrimai vaisingai pasitarnauja folkloro studijoms: abiejose disciplinose galima išvelgti visiškai analogiškų poslinkių. Pirmajame knygos straipsnyje Anna-Leena Siikala apžvelgia „mentaliteto“ sąvokos apibrėžimų įvairovę ir pagrindinius jai priskiriamus bruo-

žus. Pastebėjusi, kad mentaliteto studijos savo problematika gerokai priartėja prie mitologijos, ir šia perspektyva remdamasi, Siikala bando užčiuopti pirmapradžius senovės finougrų bei Uralo tautų mitinio mąstymo modelius. Šiuo atžvilgiu ji išskiria ir aptaria bendras kosmologines koncepcijas, mirties ir sielos sampratų raidos kryptis, gyvenimo ir paukščių mitologinius vaizdinius, žmonių gyvenimą tvarkančias būtybes, su gyvūnais susijusias apeigas, astralinę mitologiją bei šamanizmą. Nemaža dėmesio autorė skiria ir mitinės tradicijos pokyčiams, kai dėl kultūros raidos ir naujų kultūrinių kontaktų atsiradusios naujos koncepcijos palengva išstumia senąsias. Straipsnyje teigiama, kad šių naujų elementų priėmimas arba atmetimas priklauso nuo iš praeities paveldėtų mentalinių struktūrų ir mąstymo modelių. Brėždama gaires ateičiai, Siikala svarsto mitinės tradicijos rekontekstualizavimo dabarties visuomenėje tyrimo galimybę.

Lauri Harvilahti savo ruožtu analizuoja Altajaus herojinį epą apie mitinę heroję Očy Bala, kurio dvi versijas 1996 metais pats užrašė iš puikaus atlikėjo Aleksejaus Kalkino. Lygindamas savo pastebėjimus su turkų ir mongolų epus tyrusio S. Nekliudovo teiginiais, suomių mokslininkas daro išvadą, kad kai kurie motyvai, kaip antai herojų piršlybos, kovos su mitinėmis pabaisomis bei priešiškomis gentimis, gali priklausyti bendram potiniam Eurazijos epų paveldui, o ne vien būti liaudies pasakų dalis.

Analizuodamas XVI–XVII a. žvaigždėlapius, Vilmosas Voigtas mėgina juos interpretuoti pasitelkęs semiotinę metodologiją. Ypač daug dėmesio jis skiria olandų matematiko bei geografo Andreaso Cellariuso sudarytiems žvaigždėlapiams, parodydamas, kad interpretuodami juose aptinkamus žvaigždynus susiduriame bent su trimis skirtingais būdais: senoviniu (pagoniškuoju, graikų-romė-

nu), moderniuoju (krikščioniškuoju) ir pasaulietiniu (geografiniu). Voigto išitikinimu, visos trys semantinės interpretacijos tesančios ne kas kita, kaip tos pačios minties perskaitymai trimis skirtingomis kalbomis, kurie iš dalies kertasi, o iš dalies papildo vienas kitą.

Ta pačia Tartu-Maskvos semiotine mokykla remiasi ir kitas vengrų mokslininkas, Mihály Hoppálas, savo straipsnyje atskleidžiantis lingvistines ir mentalines struktūras, randamas vengrų liaudies tikėjimuose. Derindamas semiotinės analizės priemones su Amerikos kultūrinės antropologijos naudojamomis mokslinėmis procedūromis, autorius daugiausia dėmesio skiria bandymui nustatyti, kaipgi funkcionuoja liaudies tikėjimų sistema, tolydžio pabrėždamas glaudų jos ryšį su kalbos struktūromis ir įtaką žmonių veiksmams.

Paskutinio straipsnio pirmajame knygos skyriuje autorė – Laura Stark – analizuoja archajišką dinaminę kūno sampratą, atspindinčią XIX a. suomių-karelų liaudiškoje pasaulėžiūroje. Ji parodo, kad ši samprata daugeliu atžvilgių radikaliai skiriasi nuo šiuolaikinės vakarietiškos žmogaus kūno sampratos. Pasak Stark, pagrindinės sąvokos, padedančios perprasti su žmogaus kūnu siejamų senųjų tikėjimų bei praktikų esmę, yra tvirtumas, minkštumas, pyktis ir baimė (p. 93). Nurodžiusi, kad kūno samprata yra glaudžiai susijusi su požiūriu į ligas, autorė pademonstruoja, kokia metodologinė perspektyva būtų tinkamiausia tolesniems suomių-karelų tradicinės minties tyrimams, apimantiems sielos, kūno, žmogaus individualybės ir ligos sampratas.

Keturi knygos straipsniai gvildena liaudies demonologijos atspindimas mentalines struktūras. Didžioji vengrų folkloristikos dama Eva Pócs nagrinėja XVI–XVIII a. raganų teismų protokolus, kuriuose ji randa tradiciniais pasakojimais grįstų išpažinčių. Sulyginusi pasikartojančius tekstologinių elementų derinius su jų nevienodumais pagrįstu raganų skirstymu į suklaidintas, išsimokslinusias, antgamtinės bei apkaltintąsias, mokslininkė

toliau tiria, kaip raganų teismų metu pamažu suartėdavo ir imdavo viena kitą veikti „liaudiškojo raganavimo“ ir „elitinės demonologijos“ koncepcijos. Pavyzdžiui, raganų skrydžio į Šabą motyvas: archajišką simbolinės sielos kelionės sampratą teisėjai suvokė kaip fizinį raganos skrydį, neišvengiamai pernelg sukongretindami ir demitologizuodami šiuos dalykus.

Trys tolesni straipsniai tiesiogiai skirti velnio figūrai estų, suomių-karelų ir Suomijos švedų tradicijose aptarti. Ūlo Valkas gilinašis į ikikrikščioniškojo velnio prototipo estų mitologijoje problemą. Pasitelkęs liaudiškus velnio vardus, pasakojamosios tradicijos bei tikėjimų motyvus, jis nurodo bent keletą pagoniškos kilmės demoniškų būtybių, kurių bruožai vėliau įsiliejo į krikščioniškojo velnio paveikslą. Pasi Klemettinen apžvelgia įvairiopus velnio apraiškas krikščioniškosios demonų sampratos, raganų įvaizdžio bei tradicinių tikėjimų nenuorama poltergeistu kontekste. Velnias suomių-karelų tradicijoje gali pasirodyti tiek antropomorfiniu, tiek zoomorfiniu ar kokiu nors antgamtiniu pavidalu, tačiau esminis dalykas esąs tai, kad Blogis niekuomet neatskleidžia tikrojo savo veido. Ulrika Wolf-Knuts lygina dvi velnio sampratos versijas, gyvuojančias vienoje Suomijos švedų bendruomenėje: teologinį diskursą, reprezentuojamą Biblijos, psalmynų ir papildomos religinės literatūros, ir folklorinį, išsisknijusį žodinėje liaudies tradicijoje. Pasak autorės, akivaizdu, kad žmonės privalėjo kaip nors sunderinti šias dvi tikėjimų kryptis, todėl, jos manymu, jos per daug neprieštaraujančios viena kitai.

Trečiajame skyriuje nuo liaudies tikėjimų pereinama prie vertybių, požiūrių ir išgyvenimų analizės. Satu Apo, remdamasi naujaisiais savo atliktais suomių gėrimo kultūros tyrimais, aptaria semantinius aspektus ir kolektyvines emocijas, susijusias su alkoholio vartojimu žemdirbiškoje kultūroje, bei sampratas, sudariusias nacionalinės griežto alkoholio ribojimo politikos 1917–1968 m. pagrindą. Apo išskiria sakralinį aspektą, būdingą alko-

holiui pačiame archajiškiausiame liaudies tikėjimų klode, socialinį intoksikacijos vertinimą ir alkoholio, kaip žmonių tarpusavio bendravimo priemonės, vaidmenį. Be to, ji parodo, kokiomis socialinėmis bei ekonominėmis aplinkybėmis Suomijoje buvo įvesta griežta alkoholio kontrolė ir kokių nevienareikšmių pasekmių tai turėjo suomių gėrimo kultūrai apskritai (pažeminimo jausmas, nepasitenkinimas dėl suvaržymų ir pan.).

Henni Ilomäki savo ruožtu analizuoja istorijos temą bei liaudiškuosius etninės tapatybės suvokimo bruožus. Jos tyrimo pagrindas – suomių-karelių padavimai apie karą, užrašyti daugiausia Suomijos ir Rusijos pasienio regionuose. Autorė pažymi, kad pasienio gyventojų etninės tapatybės samprata galėdavusi keistis priklausomai nuo kintančių politinių ir istorinių aplinkybių. Dėl nuolatinių karų tarp Švedijos ir Rusijos rytinė Suomijos siena būdavo ne kartą perstumijama, todėl kareliai tapatindavosi tai su švedais, tai su rusais. Beje, ir etninis priešas, Svetimojo, apibūdinimas karelių karo padavimuose taip pat kinta: baisūs žiaurumai ir neigiami antagonistų bruožai gali būti priskiriami bet kuriai priešų grupei.

Pekka Hakamies mentaliteto koncepciją bando taikyti patarlių tyrimams. Jis daro išvadą, kad patarles galima laikyti mentaliteto atspindžiais, jei jų perteikiamą požiūrį empiriškai patvirtina kiti folkloro žanrai. Patarles imant kaip šaltinį vertybėms bei papročiams tirti, būtina kruopščiai išanalizuoti jų turinį ir reikšmę, nes patarlės, kaip vaizdingojo posakio, prigimtis gali nustelbti tikrąją jos prasmę. Kaip pavyzdį Hakamies pateikia suomių ir rusų patarlių, nusakančių lyčių pasiskirstymą vaidmenimis namų ūkyje, visuomenėje bei ekonomikoje, taip pat vyrų ir moterų santykius apskritai.

Paskutiniame knygos skyriuje aptariama meilės ir seksualumo raiška. Anneli Asplund nagrinėja požiūrį į meilę ir seksualumą raidą suomių liaudies dainose. Pasak jos, senoji „Kalevalos“ metro dainų tradicija ir naujesnės rimuotos dainos pasižymi absoliučiai

skirtinga estetika ir požiūriu į meilę. Antai senosiose dainose itin aukštinamas seksualinis tyrumas, tuo tarpu rimuotos liaudies poezijos gyvavimo laikotarpiu požiūris į seksualumą esąs kur kas laisvesnis.

Metodologiniu požiūriu vienas iš labiausiai intriguojančių yra dviejų autorių – Sepo Knuuttila'os ir Senni Timonen – straipsnis. Jame išsamiai analizuojama viena senoji „Kalevalos“ metro daina ir per du šimtmečius pasirodžiusios skirtingos jos interpretacijos. Šioje dainoje kalbama apie aistringą meilę, tad ji laikoma unikaliu šio metro Pabaltijo suomių liaudies lyrikos pavyzdžiu ir yra išversta net į 467 kalbas. Vienas iš daugelį interpretatorių dominusių klausimų – dainos autorystės problema: tiek anksčiau dainą analizavę mokslininkai vyrai, tiek dabar ją analizuojančios moterys dažniausiai sutaria, kad dainoje esąs atskleidžiamas moteriškojo *ego* išgyvenamas aistringos meilės troškimas. Straipsnio autoriai atveria daugelio kitokių, „polifoniškų“ interpretacijų galimybę, glūdinčią tiek folkloriniuose dainos tekstuose, tiek archyvuose paaiškinimuose. Žinoma, didžioji dalis medžiagos pabrėžia kūniškąją dainoje reiškiamų emocijų prigimtį, tačiau straipsnio autoriai pateikia ir bent keletą alternatyvių interpretacijų: tarkim, kad dainos autorius – vyras; tarkim, kad daina įkvėpta religinės literatūros bei ikonografijos, tad joje perteikiama dvasinės meilės ir religinės utopijos idėja ir pan. Taigi mokslininkai išklina, regis, nepajudinamus daugelio ankstesnių mokslinių konstrukcijų pamatus, beje, čia pat pabrėždami, kad galutinai dainos kilmės šandien jau niekam nebepavyksią nustatyti.

„Kalevalos“ metro dainas analizuoja ir Tarja Kupiainen, savo straipsnyje susitelianti prie kraujomaišos temos Archangelsko karelių tradicijose. Apžvelgusi antropologines kraujomaišos teorijas, autorė daugiausia dėmesio skiria brolių ir seserų kraujomaišos draudimui, parodydama ir platų teorinį karelių folkloro kontekstą. Pasak jos, šiose dainose kalbama apie kraujomaišos santykius tarp brolio ir sesers bei tarp motinos ir sūnaus.

Paskutinis ne tik šio skyriaus, bet ir visos knygos straipsnis parašytas Annikki Kaivola-Bregenhøj, kuri tyrimo objektu pasirinko seksualines mįsles – bene ryškiausią liaudiškos erotikos pavyzdį. Mokslininkė nagrinėja, kaip šios mįslės „veikia“ ir kokiuose tradiciniuose kontekstuose bei kieno jos būdavo vartojamos. Atskiros straipsnio dalys skirtos šiuolaikinei mįslių vartosenai bei seksualinių rebusų, piešinukų ir pan. gyvavimui dabarties kultūroje aptarti. Kadangi laiko skirtumas tarp

pateikiamų mįslių pavyzdžių sudaro kone šimtmetį, pabaigoje nagrinėjamos mįslių kaitos bei pastovumo problemos. Daroma išvada, kad nors požiūris į seksualumą kalbamuju laikotarpiu gerokai pakito, bet seksualinės mįslės ir dabarties kultūroje randa sau vietą.

Ergo-Hart Västrik
Estų folkloro archyvas,
Estų literatūros muziejus,
Tartu, Estija

Iš anglų kalbos vertė *Lina Būgienė*

Memories of My Town: The Identities of Town Dwellers and Their Places in Three Finnish Towns. Edited by Anna-Maria Åström, Pirjo Korkiakangas & Pia Olsson. – Studia Fennica: Ethnologica, 8. Helsinki, 2004. – 249 p.

Kaip miestiečiai atmintyje išlaiko istorijas apie miesto praeitį ir koku būdu ta atmintis funkcionuoja, padėdama orientuotis dabartinėje miesto erdvėje? Mėginimas atsakyti į šiuos klausimus ir yra pagrindinis leidinio tikslas, – rašo pratarinėje sudarytojai Anna-Maria Åström ir Pirjo Korkiakangas. Vienuolikos straipsnių rinkinyje (juos parašė šeši autoriai) apibendrinta dalis gausios medžiagos, sukauptos tyrimų projekto „Miestiečiai ir jų gyvenamosios vietos“ metu. Tyrimams, kuriuos finansavo Suomijos akademija, buvo pasirinkti trys miestai: Helsinkis, Vyborgas ir Juveskiulė. Visiškai suprantamas Helsinkio – Suomijos sostinės ir didžiausio, milijoninio, jos miesto – įtraukimas į projektą, bet ir kiti du miestai parinkti neatsitiktinai. Vyborgas – seniausias, viduramžius menantis kosmopolitinis miestas, kuriame nuo seno gyveno greta suomia, švedai, vokiečiai, rusai. Svarbi jo geografinė padėtis: jūrų uostas, netoli (tik pora valandų traukiniu) Sankt Peterburgas. Pagaliau dar vienas specifinis bruožas, nulemtas istorinių įvykių, – po 1940 m. Taikos sutarties Vyborgas kartu su Karelija buvo prijungtas prie Sovietų Sąjungos. Taigi suomiams jis tapo „prarastuoju miestu“. Juveskiulė – pati jauniausia, įkurta tik 1837 m. beveik neapgyventoje teritorijoje. Tai ta vieta, kurioje gali išsipildyti statistinio suomio

svajonė – gyventi ant ežero kranto miesto centre. Kultūrinei miesto raidai didelę įtaką turėjo ir tebeturi 1858 m. įsteigta pirmoji Suomijoje vidurinė mokykla su dėstomąja suomių kalba ir Juveskiulės universitetas, XX a. 7-ajame dešimtmetyje išaugęs iš Pedagoginio instituto. Šiandieninė Juveskiulė – jaukus, neaukštų medinių pastatų ir kartu modernus vidutinio dydžio miestas centrinėje Suomijos dalyje.

Taigi etnologinių tyrimų objektu tapo trys labai skirtingi Suomijos miestai, turintys savitą istoriją, kultūrinę aplinką, geografinę lokalizaciją. Kaip tą išskirtinumą (identitetą) suvokia kiekvieno jų gyventojai? Etnologinio tyrimo metodas remiasi individualia miestiečių apklausa. Respondentai – daugiausia vyresnio amžiaus vyrai ir moterys, gerai prisimenantys Antrojo pasaulinio karo metus ir pirmuosius pokario dešimtmečius – laikotarpį, į kurį orientavosi projekte dalyvavę mokslininkai (dėl minėtų istorinių aplinkybių išimtis padaryta tik vyborgiečiams – jie turėjo būti išgyvenę Vyborge ne mažiau kaip dvidešimt metų – 1920–1940 m.). Stengtasi apklausti skirtingo išsilavinimo ir įvairios socialinės padėties žmones. Ką jie turėjo prisiminti, į kokius klausimus atsakinėjo? Trumpai suformuluoti būtų galima taip: atmintis-vieta-išgyvenimai. Ši savotiška triada sudaro visų prisiminimų pagrindą.

Respondentai pasakojo apie jiems svarbias miesto vietas: gimtuosius namus, kiemą, kelią į mokyklą, gatves ir aikštes, parkus ir pan., bei su tomis vietomis susijusius išgyvenimus. Atmintyje atgaivintus praeities vaizdus jie nejučiomis lygindavo su dabartiniais, dažnai patyrusiais esmines permainas. Tokie miesto erdvės elementai, regimi per individualius prisiminimus, įgyja svarbių simbolinių prasmų, kurios neretai būna miglotos, sunkiai nusakomos žodžiais, tačiau respondentų labai aiškiai suvokiamos. Miestiečių pasakojimai iš esmės yra autobiografiniai. Mieliausiai jie prisimena savo vaikystę ir jaunystę – iš šių amžiaus tarpinių atmintis išlaikė ryškiausius vaizdus. Tai uždeda prisiminimams tam tikrą antspaudą. Miesto aplinka juose dažnai suvokiama vos ne idiliškai, nors karo ir pokario metų realybė, atrodytų, neduoda tam jokios dingsties: juk tikrovėje teko patirti ir alkį, ir šaltį, kitus įvairiausių nepriteklius, trūko ne tik žaislų, bet ir būtiniausių buities daiktų, o įprastinė žaidimų vieta – užgriozdintas kiemas ar dulkina gatvė.

Kitas ryškus atsiminimų bruožas – nostalgija, ypač stipriai persmelkianti suomių vyborgiečių pasakojimus (1996 m. buvo apklausta 18 moterų ir 16 vyrų; amžiaus vidurkis – 82 metai). Jie buvo priversti bėgti iš gimtųjų namų ir įsikurti naujose vietose, kurios daugeliui taip ir liko svetimos. Tuo tarpu Vyborgas, „prarastasis miestas“, jiems reprezentuoja jaukumą ir saugumą, nuoširdžius socialinius santykius ir kartu labai stiprius istorinius ryšius. Patys respondentai pripažįsta, kad kaip tik priverstinė evakuacija, tas staigus išmetimas į šaltą ir chaotišką pasaulį, labai apsunkino jų įsikūrimą kituose miestuose: į visas naujoves, kurių nebuvo Vyborge, net ir pozityvias, jie reaguodavo nepatikliai, o kartais priešiška. Bet ne visi sutiko pasakoti apie evakuaciją – kai kuriems net ir po 60 metų (!) tie asmeniniai išgyvenimai vis dar per daug skaudūs. Užtat beveik visi respondentai pabrėžia, kad jie laiko save vyborgiečiais ir bus jais visada, nesvarbu, kur begyventų (*Monica Ståhls-Hindsberg*. Vyborgas – miestas ir gimtinė, p. 65–83).

Straipsnių ciklas apie Helsinkį pagrįstas gausiais interviu (1996–1997 m.) apie įvairius gyvenimo mieste aspektus, ypač kreipiant dėmesį į gyvenamąją aplinką. Be to, kai kurie respondentai atsakė raštu tokiomis iš anksto pateiktomis temomis: „Helsinkis, kaip gyvenamoji aplinka“ (182 atsakymai), „Mano kartos Helsinkis“ (90), „Sostinė – mano miestas“ (96), „Ką man reiškia Helsinkis“ (128). Taigi iš viso gauti 496 daugiau ar mažiau išsamūs rašiniai. Juose pasakojama apie svarbiausius Helsinkio centro, atskirų jo rajonų raidos momentus, bet, kaip ir kitų miestų gyventojų prisiminimuose, centrinę pasakojimų ašį sudaro autobiografiniai įvykiai, o pagrindinė, „užduotoji“, tema pateikiama fragmentiškai, be chronologinio nuoseklumo. Pokario vaikų prisiminimuose ryškiausi artimos erdvės – kiemo, gretimų gatvių vaizdai, bet paprastai bent jau išvardijami ir reprezentaciniai pastatai, tokie kaip Parlamento rūmai, Katedra, geležinkelio stotis. Paaugliai ir jaunuoliai geriausiai prisimena pasilinksminimų vietas – kavines, kino teatrų, čiuožyklas, šokių aikštes. Paprastai jų pasakojimai gana dalykiški, kupini konkrečių detalių apie pirmuosius užsidirbtus pinigus ir įsigytus pirkinius (pavyzdžiui, sportinis kostiumas ir krepšys, maudymosi reikmenys), apie lankytas su draugais kavines ir juose užsakytus patiekalus (dažniausiai „Valio“ ledus), matytus filmus. Pavyzdžiui, viena moteris (medicinos seselė, gimusi 1954 m.) prisipažįsta „Muzikos garsus“ žiūrėjusi net septynis kartus, o filmą apie Tarzaną jai užteko pamatyti vieną kartą. Pasitaiko ir romantiškų, net sentimentalių rašinių. Štai vienas tokio pobūdžio fragmentas, rašytas Helsinkio centre gyvenusios moters (gimusios 1945 m.):

Mano atmintyje Helsinkio centras žiemą yra užlietas nostalgiškos blausiai gelsvos šviesos; skamba švelni kalėdinių varpelių melodija Aleksio gatvėje. Lėtai krinta sniegas, pravažiuoja vienas kitas automobilis. Miglotai prisimenu, kaip su nerimastingu virpuliu laukdavau atvykstant Švedijos teatro į gastroles, tikėdamasi pamatyti, pavyzdžiui, Topelijaus „Tiesos perlą“. Dar prisimenu ypatingos rūšies pastelinių spalvų raiytus saldai-

nus iš Vikholmo arba viliojančius kvapus iš Karjakuntos mėsininko krautuvėlės, stovėjusios ten, kur susikerta Aleksanterinkatu ir Kluuvikatu gatvės. Joje gyvai vyko prekyba, visi draugiškai bendravo. Ypač gerai prisimenu vieną Karjakuntos dešrą (*Anna-Maria Åström*. Miestas kaip gyvenamasis kambarys, p. 19–48).

Straipsnio autorė pabrėžia, kad nostalgija – ne vien praeities ilgesys, bet ir atsakas į dabarties situaciją, tiksliau tariant, nepasitenkinimas ir nusivylimas dabartimi.

Nostalgijos temą paliečia ir Pia Olsson (Miestiečių darbininkų kultūros folklorizmas Helsinkyje, p. 49–62), nagrinėjanti Kallio, vieno iš iš Helsinkio rajonų, lokalinę identitetą. Nuo seno čia gyvena darbininkai, priklausantys žemesniajam socialiniam sluoksniui, ir tai lemia Kallio savitumą ir išskirtinumą visame Helsinkyje. Sunkus fizinis darbas, skurdas, pasiaukojimas šeimai – tai buvo svarbiausi veiksniai, formavę darbininkiškas tradicijas mieste, po truputį išgalinčias greta žemdirbiškos pasaulėjautos folkloro. Kallio gyventojai, nors ir slegiami varganos buities, visada buvo atviri aplinkai, mielai bendraujantys – tiek tarpusavyje, tiek su policininkais ar kitais valdininkais. Jie patys puikiai suvokia ir jaučia savo „kitoniškumą“, ypač atsidūrę labiau pasiturinčiuose Helsinkio rajonuose, kur, jų žodžiais tariant, net ir vasarą ponios mūvi pirštines ir vaikšto pasipūtusios, griežtais veidais. Suomijos valdžia skyrė dideles investicijas šiam rajonui, pakėlė jį iki vidutinių klasės, tačiau ekonominę gerovę lydėjo ir nepageidaujamos permamos. Šiandien Kallio rajonas – didžiausias nusikaltimų židiny, jį pamėgo valkatos, narkomanai, prostitutės. Kallio gyventojai su nostalgija kalba apie prarastą „elegantišką“ savojo rajono atmosferą, apmaudžiai piktinasi, kad nebegali vaikų išleisti pažaisiti į gretimą parką, nes jame mėtosi tušti buteliai ir panaudoti švirškštai, dienos metu ramiausiai šlapinasi girtuokliai. Kaip sugrąžinti praėjusius laikus? Deja, respondentai suvokia, kad šis klausimas tik retorinis.

Iš prabėgomis apžvelgto knygos turinio skaitytojas gali susidaryti vaizdą, kokio pobūdžio medžiagą sukaupe tyrimų projekte da-

lyvavę etnologai. Natūraliai kyla klausimas: o kokia gi praktinė tų autobiografinių pasakojimų vertė? Juk ir plika akimi matyti, kad dažnai jie mažai ką bendra turi su oficialia miesto istorija. Straipsnių autoriai tokių tyrimų nauda ir perspektyvumu yra tvirtai įsitikinę. Urbanistai, kurdami strateginius miestų plėtros planus, neatsižvelgia į asmeninės patirties įprasmintą laiką ir erdvę; deja, tai kol kas lyg trūkstama grandinės grandis. Gal todėl sunku išvengti šiurkščių klaidų, kai nauji pastatai agresyviai užima jiems nepritaikytą erdvę arba suniokojama gamta. Ir vienu, ir kitu atveju pažeidžiamas miesto tapatumas, todėl nuostabu, kad pasipila audringi gyventojų protestai. Užtektinai tokių pavyzdžių galima rasti ir Suomijoje. Po Antrojo pasaulinio karo ypač intensyviai buvo statomi priemiesčiai. Procesui per daug išibėgėjus, net atsirado ir greitai paplito specialus „betoninio geto“ terminas (komentarai nereikalingi). XX a. 7–8-ajame dešimtmeciais karaliavo funkcionalaus miesto modelis, kai skirtingoms veiklos rūšims buvo skiriamos zonos – vieni rajonai tapo „miegamaisiais“, kiti – darbo, tretį – apsipirkimo ir pramogų vieta. Kai ši idėja pasirodė ne tokia vaisinga, kaip buvo tikėtasi, atkreiptas dėmesys į miestų centrus, jiems skirtos didžiulės investicijos. Miestai net varžėsi tarp savęs, stengdamiesi centrus pertvarkyti kuo radikaliau. Rezultatas ir vėl nuvylė. Atrodo, naujieji miestų centrai buvo skirti vien vartotojams, ištroškusiems nesibaigiančių pramogų, o į kitas gyventojų grupes – vaikus, senelius – nebuvo atsižvelgta, jų poreikiai niekam nerūpėjo. Ėmė ryškėti miestų krizės požymiai: vis greitėjantis gyvenimo tempas, triukšmas ir nuolatiniai automobilių kamščiai, pernelyg supaprastėjęs formalus žmonių bendravimas. XXI amžius – postmodernizmo epocha. Pagaliau miesto identitetas ir kultūrinė aplinka atgavo deramą vietą vertybių skalėje. Miesto kultūra glaudžiai susijusi su gyventojų socialiniais santykiais – straipsnio autoriai įtikinamai parodė, kad gyventojų bendruomenė ilgainiui sukuria savitą miesto rajonų atmosferą, gyvenimo stilių. Antra vertus, minėtas

ryšys yra dialektinis – kartais ir miestai lemia gyventojų likimus. Svarbu pažinti šiuos procesus, nes tik tada bus galima juos koreguoti. Pažinimas neįmanomas be kolektyvinės atminties. Ją vaizdžiai būtų galima palyginti su mozaika, kurios tūkstančiai spalvingų akmenėlių – tai savo miestą mylinčių gyventojų pasakojimai.

Ar dar liko mieste bent viena širdžiai brangi vieta, kur nesigrūstų automobiliai ir nešurmuliuotų minios žmonių? Taip, – sako senas Helsinkio gyventojas. Tačiau norint rasti tokią vietą – gal parką, o gal jūros krantinę – reikia išeiti labai ankstų sekmadienio rytą, o dar geriau – vasaros naktį...

Giedrė Bufiene

Berliner Phonogramm-Archiv – Historische Klangdokumente / Historical Sound Documents: 1. Walzenaufnahmen japanischer Music / Wax Cylinder Recordings of Japanese Music (1901–1913). Hrg.: Artur Simon, Co-Editor: Susanne Ziegler. Staatliches Museen zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz, 2003. – 96 p. booklet + CD; 2. Walzenaufnahmen aus Peru / Grabaciones en cilindros del Perú (1910–1925). Hrg.: Susanne Ziegler. Ethnologisches Museum, Staatliches Museen zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz, 2003. – 80 p. booklet + CD.

Šiomis kompaktinėmis plokštelėmis pradedama publikuoti naujoji Berlyno fonogramų archyvo istorinė mokslinė serija, kurioje skelbiami seniausieji garsiniai dokumentai. Tikriausiai bemaž nesuklysiu pasakiusi, kad prieš keletą metų šimtmetį atšventusiame Berlyno fonogramų archyve saugoma didžiausia seniausiųjų pasaulio muzikos įrašų dalis. Žymaus vokiečių mokslininko Carlo Stumpfo ir jo asistento Otto Abrahamo 1900 m. rugsėjo mėnesį Edisono fonografu padaryti tuo metu Berlyne gastroliavusios Tailando muzikos ir teatro trupės įrašai ir laikomi archyvo gyvavimo pradžia*. Berlyno fonogramų archyvas garsėja visame pasaulyje surinktomis įvairių tautų tradicinės muzikos kolekcijomis; pavyzdžiui, Vienos mokslų akademijos fonogramų archyve, įkurtame 1899 m., gausu lingvistinės, publicistinės ir kitokios medžiagos, tačiau liaudies muzikos įrašai sudaro gana nedidelę fondų dalį. Berlyno fonogramų archyve sukaupta ir gausiausia pasaulyje vaškinių volelių kolekcija, įrašyta 1893–1954 m. (ją kartu su originalais sudaro ir galvaniniai negatyvai bei se-

nosios kopijos, iš viso daugiau kaip 30 tūkst. vienetų). Kaip tik šie įrašai ir pradėti skelbti serijoje, įvardytoje jos unikalumą atitinkančiu pavadinimu „Istoriniai garsiniai dokumentai“. Ši serija – tai nuo 1998 m. Berlyno fonogramų archyve vykdomo ir valstybinių bei privačių institucijų remiamo projekto „Didžiausios pasaulyje seniausiųjų tradicinės muzikos garsinių dokumentų kolekcijos išsaugojimas – garsiausių Berlyno fonogramų archyvo volelių ir fonografo plokštelių kolekcijų (1893–1952) restauravimas ir kopijavimas“ išdava ir logiška sąsą.

Pasak archyve dirbančių mokslininkų, kad ir kokią istorinę vertę turėtų volelių įrašai, tačiau visų jų paskelbti neįmanoma. Daugelis volelių jau neatrestauruojami: jiems pakenkė pelėsis, jie buvo nugroti, sudaužyti arba pamesti. Berlyno voleliai, beje, kaip ir Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto fonduose saugomi vaškiniai voleliai, labiausiai nukentėjo Antrojo pasaulinio karo ir pokario metais. Visi aptariamuose Berlyno leidiniuose skelbiami įrašai pirma buvo perrašyti į DAT juostas. Taip pat jie buvo restauruojami – viena vertus, siekta kuo geresnės garso kokybės, o antra vertus, stengtasi išlaikyti originalų

* Plačiau žr.: *Rūta Žarskienė*. Berlyno fonogramų archyvui – 100 metų. – Tautosakos darbai, t. XIII (XX). Vilnius, 2000, p. 302–304.

skambesį. Deja, net ir išvalyti muzikiniai kūriniai nėra geros kokybės, todėl Berlyno fonogramų archyvo garso inžinierius ir įrašų restauratorius Albrechtas Wiedmannas apgailestauja, jog prasta skelbiamų įrašų kokybė, iš pradžių galinti nuvilti klausytoją, yra greičiau taisyklė, o ne išimtis. Redaktorė Susanne Ziegler tikisi, kad klausytojai toleruos šį trūkumą, nes leidiniai yra moksliniai ir skirti specialistams, o ne plačiajam klausytojų ratui. Šioje serijoje skelbiami parengėjų, tos srities specialistų, atrinkti įrašai atsižvelgiant tiek į jų istorinę vertę, tiek į techninę kokybę. Leidinyje publikuojama ir kita Berlyno fonogramų archyve saugoma medžiaga: skelbiamų kolekcijų dokumentacija ir archyvo korespondencija. Pažymėtina, kad daugumos rinkėjų pateiktus duomenis apie jų įrašytus volelius pagal tuometinius reikalavimus archyvo darbuotojai tam tikra tvarka užrašydavo į sąsiuvinius ir suteikdavo inventorinį numerį, o fonduose buvo saugomi tik kai kurių žymių to meto rinkėjų ir mokslininkų rankraščiai (natos, piešiniai, dainų tekstai ir kt.). Iš leidiniuose skelbiamų straipsnių akivaizdu, kad vokiška archyvo tvarka nepalengvino įrašų tyrinėtojų darbo: rašant komentarus jiems teko remtis išlikusiais rankraščiais ir rinkėjo bei archyvo susirašinėjimo dokumentais.

Pirmojoje kompaktinėje plokštelėje pateikiami seniausieji japonų muzikos pavyzdžiai. Berlyno fonogramų archyve saugomi 132 japonų muzikos voleliai. Jie sudaro penkias kolekcijas, įrašytas skirtingu laikotarpiu – nuo 1901 iki 1925 metų. Istoriniu požiūriu vertingiausi yra O. Abrahamo ir Ericho Morico von Hornbostelio 1901 m. Kawakami Otarijō ir Sada Yakko teatro trupės įrašai, daryti gastrolių Berlyne metu. Unikali Erwino Walterio ir Heinricho Werkmeisterio kolekcija, kurioje randame Japonijos imperatoriaus rūmų ir to meto populiarios japonų muzikos įrašų, padarytų 1911 ir 1913 m. Minėtina ir Ericho Fischerio 1909 m. kolekcija, kurioje įrašytas geišų trupės koncertas Berlyne. Iš šių kolekcijų atrinkti 25 įrašai ir sudaro japonų muzikos plokštelę. Prie plokštelės pri-

dėtoje knygelėje vokiečių ir anglų kalbomis skelbiami redaktorių ir parengėjų straipsniai, kolekcijų ir atskirų kūrinių komentarai. Čia randame ir pirmą kartą O. Abrahamo ir E. M. von Hornbostelio 1903 m. straipsnyje publikuotas kūrinių transkripcijas, matome tekstą iliustruojančias nuotraukas. Šio leidinio parengimas pareikalavo daug kruopštaus darbo iš japonų muzikos specialistės Ingrid Fritsch. Straipsnyje mokslininkė rašo, kad betyrinėjant archyve saugomą medžiagą paaiškėjo, kad ji ne visai patikima ir joje yra labai mažai žinių apie rinkėjus ir pateikėjus. I. Fritsch reikėjo ištirti ne tik archyvo korespondenciją, bet ir XX a. pradžios publikacijas apie japonų muziką. Tyrimai pateikė ir netikėtumų – rasti įrašai, apie kuriuos iki šiol nebuvo žinoma nei Europoje, nei Japonijoje. Tai – legendinės japonų aktorės S. Yakko, kuri savo magišku dainavimu buvo sužavėjusi Europą ir Ameriką, įdainavimai pritariant ilgąja citra (*koto*). Šie sulėtėję įrašai buvo identifikuoti tik juos sulyginus su Hornbostelio ranka rašytomis transkripcijomis. Manoma, kad Kawakami teatro trupės įrašai inspiravo O. Abrahamo ir E. M. von Hornbostelio straipsnį „Japonų muzikos ir dermių tyrimai“, kuris daugelį metų buvo japonų muzikos studijų pagrindu. Reikėtų paminėti, kad Kawakami teatras nebuvo tradicinis japonų kabukio teatras, priešingai, jis tuo metu buvo laikomas moderniu ir kritikuojamas kaip ne itin autentiškas. Manoma, kad kaip tik šis teatras pradėjo japonų teatro naująją mokyklą. Įdomu ir tai, kad su S. Yakko triumfu ir didžiuoju Sidney Jones'o operetės „Geiša“ pasisekimu Vokietijoje XIX–XX amžių sandūroje išpopuliarėjo „japonizmas“: tapo madingi arbatos namai, kuriuose aptarnaudavo geišomis apsirengusios padavėjos, ir pan.

Antroje plokštelėje publikuojama 1910–1925 m. į volelius įrašyta Peru tradicinė muzika. Berlyno fonogramų archyve yra saugoma net apie 800 Pietų Amerikoje 1902–1938 m. surinktų volelių. Viena vertingiausių kolekcijų – vokiečių etnografo, archeologo ir fotografo Hanso Heinricho Brūningo 1910–1911 ir 1924–1925 m. įrašyti voleliai. Dvidešimt at-

rinktų šios kolekcijos įrašų ir sudaro antrąjį „Istorinių garso įrašų“ serijos leidinį. Čia, kaip ir pirmajame leidinyje, skelbiami redaktorės ir parengėjų tiriamieji straipsniai, komentarai (tik šįkart jie vokiečių ir ispanų kalbomis), devynių kūrinių transkripcijos ir to laikotarpio fotografijos. Šioje plokštelėje skelbiami įrašai išsiskiria palyginti gera kokybe, tai pažymi ir leidinio sudarytojai. Pasirodo, kad H. Brūningas turėjo puikų techninį išsilavinimą, Hanoverio universitete jis studijavo mechaniką, mašinų gamybą, matematiką ir kitus tiksluosius mokslus. Gyvendamas Peru (čia jis praleido daugiau nei penkiasdešimt gyvenimo metų ir vietos gyventojų buvo švelniai vadinamas Enrike), H. Brūningas savarankiškai studijavo archeologiją, istoriją, etnologiją ir lingvistiką, parašė straipsnių apie senąsias Peru kultūras, buvo pirmasis šiaurinės Peru etnografijos tyrinėtojas. Tačiau labiausiai mokslininką išgarsino ne archeologiniai ir etnografiniai darbai ar surinkti muzikos įrašai, o fotografijos (Brūningas pradėjo fotografuoti 1890 m. ir jo darytos fotografijos irgi yra geros kokybės).

Skelbiamų įrašų tyrinėtoja ir parengėja Virginia Yep pažymi, kad nėra išlikusių tikslių volelių aprašų, žinoma tik, kad dauguma įrašų buvo daryti šiaurės Peru Lambajekės regione. Pirmoje ir antroje plokštelės dalyse girdime per religines ir bendruomenines procesijas bei šventes skambėjusius maršus ir šokių muziką, atliekamą vieno ar kito miestelio (kaimo) „profesionalių“ muzikantų, o trečiojoje dalyje skamba jau „neprofesionalių“ muzikantų pučiamaisiais instrumentais tirliuojamos melodijos. Daugumą plokštelėje skelbiamų įrašų sudaro įvairūs to regiono šokiai ir maršai, kaip antai: argentinietiškos sambos giminaitis porinis šokis *marinera*, šiaurės Peru tuo metu populiarus ir šiandien dar šokamas porinis šokis *tonderas* (būtinasis šio šokio atributas yra nosinė), visuose Anduose paplitusio *wayno* tipo šokis *serranita*, kurio kilmė siekia ispanų užkariavimo laikus. Plokštelėje galime išgirsti ir dviejų tipų maršus – rimto pobūdžio iškilmingų eisenų ir džiaugsmin-

gą, kuriuo buvo atnešama gera žinia. Skelbiama ir keletas dainų melodijų, iš kurių norėtusi paminėti tristes – lėto tempo dainas, kuriose ryškūs ikiispaniškojo laikotarpio dainų pėdsakai. Daugiau nei prieš devyniasdešimt metų darytuose įrašuose galime išgirsti ir dviguba fleita (*gaita*) atliekamas melodijas, ilgosios fleitos (*queñas*), kuria pučiama visuose Anduose, ir kitų instrumentų skambesį. H. Brūningas į volelius įrašė ir šokių muzikanto (*cajero*) muziką. Jis viena ranka grojo tokiam grojimo būdai pritaikyta fleita (*flauta*), o kita mušė būgnelį. Šitoks muzikavimas šiaurinėje Peru žinomas dar ir šiandieną.

Ištudijavus šiuos du be galo įdomius leidinius, nekyla jokios abejonės, kad skelbiami seniausieji įrašai yra nepaprastai vertinga pasaulio kultūrinio paveldo dalis. Naujosios Berlyno fonogramų archyvo serijos „Istoriniai garsiniai dokumentai“ vertę didina ir tai, kad dauguma volelių įrašų skelbiami pirmą kartą. Tikėtina, kad greitai sulauksime ir Berlyne saugomų Eduardo Volterio 99 lietuviškos muzikos volelių kolekcijos publikavimo. Aptariant Berlyno fonogramų archyvo leidinius kyla noras juos palyginti su Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto senųjų įrašų leidiniais – 1935–1941 m. fonografo plokštelių įrašų publikacijomis „Suvalkijos dainos ir muzika“ ir „Aukštaitijos dainos, sutartinės ir instrumentinė muzika“ (parengė Austė Nakienė ir Rūta Žarskienė). Leidžiant šią seriją, pasirinktas regioninis principas (numatoma išleisti dar dviejų Lietuvos regionų – Žemaitijos ir Dzūkijos – senuosius įrašus), įrašai taip pat buvo atrenkami atsižvelgiant į jų istorinę bei mokslinę vertę ir, žinoma, techninę kokybę. Sudarant leidinius taip pat buvo tirama su skelbiamais įrašais susijusi archyve saugoma medžiaga. Lietuviškuose leidiniuose, skirtingai nuo vokiškų, skelbiamos visų melodijų transkripcijos ir dainų tekstai, kad ir negausūs pateikėjų komentarai ir jų nuotraukos. Pasidžiaugus fonografo plokštelių leidiniais ir viliantis, kad ateityje bus prakalbinti ir vaškiniai voleliai, akivaizdu, kad Lietuvių literatūros ir tautosakos rankraštyno fonotekoje saugomi senieji

įrašai nei gausa, nei reikšme negali prilygti vieno seniausių pasaulyje Berlyno fonogramų archyvo fondams. Taip jau susiklostė istorinės aplinkybės, kad kaip tik šiame archyve buvo sukaupta didžiausia viso pasaulio senųjų gar-

so įrašų kolekcija. Todėl nekantriai lauksime pradėtosios serijos kitų tautų muzikos publikacijų, kurios savo unikalumu ne tik stebins visus besiklausančius, bet ir įneš svarų indėlį į pasaulio tautų muzikinės kultūros tyrimus.

Rūta Žarskienė